

Huizinga ja ”renessanssin probleemi”

Keskeisenä hollantilaisen kulttuurihistorioitsija Johan Huizingan (1872–1945) nimen ja merkityksen korostajana oli Suomessa jo 1940-luvun alusta mentorini Eino E. Suolahti, ja *Historiallisen Aikakauskirjan* (3/2019) artikkelissa ”Sata vuotta Keskiajan syksyä”, kirjoittajina Sakari Ollitervo, Teemu Immonen, Marjo Kaartinen, Heli Rantala, Marika Räsänen ja Reima Välimäki, viitataan lukuisissa nooteissa minun muistelmiini hänestä. Miksei turkulainen kirjoittajakollektiivi ottanut yhteyttä minuun, joka olisin voinut tuoda joitakin lisä asioita? Joku selitti minulle, etteivät pääosin nuoret kirjoittajat ”olleet uskaltaneet”. Tämä on minulle käsittämätön näkemys, täytyyhän totuutta uskaltaa etsiä vaikka lohikäärmeen pesästä, voittaa (tässä tapauksessa aivan aiheeton) pelkonsa. Olen päinvastoin saanut kiitosta juuri nuorten auttamisesta ja rohkaisusta.

Omaa suhdettani Huizingaan voisi kuvata se, että mieleeni jäi koulun aamuhartauksista lehtori, sittemmin kouluneuvos Niilo Visapään aamunavaus. Visapää oli uskonnon ja kirkkohistorian opettaja, mutta täysin vailla uskonnollisuutta; hän selvisi aamurukouksista vain lukemalla jonkin psalmin tai puhumalla yleistä käytösasiaa. Ja eräänä aamuna hän puhui *Keskiajan syksyn* elämyksellisyydestä, sen on täytynyt olla vuonna 1952 tai myöhemmin, sillä teos ilmestyi suomenokseksi vuonna 1951.

Sittemmin, ehkä 1970-luvulla, silmiini osui Suomalaisen Kirjakaupan vuosittaisessa alennusmyynnissä Huizingan koottujen teosten yhdeksän kauniin niteen laitos, joka maksoi vain 70 markkaa, niin että ostin sen. Hollannin lukeminen tosin on hankalaa ja työlästä, se menee

jotenkin saksan avulla, mutta kirjoista voi hyötyä näinkin.

Viimeinen osa on tärkeä bibliografia- ja hakemistonide. Siitä selviää muun muassa, että *Keskiajan syksy*, joka ilmestyi vuonna 1919, painettiin uudestaan noin kerran vuosikymmenessä alkukielellä ainakin vielä vuonna 1950. Saksaksi se ilmestyi vuodesta 1924 monena painoksena, mutta vain kerran englanniksi (1924), ruotsiksi (1927), espanjaksi (1930), ranskaksi (1932), unkariksi (1937), italiaksi (1937) ja suomeksi (1951). Ei siis tanskaksi, puolaksi, venäjäksi, viroksi – eikä Yhdysvalloissa, missä se tietävästi nytemmin on saanut arvostusta.

Tässä herättää huomiota kaksi asiaa: anglosaksisen maailman vähäinen kiinnostus, ja meidän kannaltamme tärkeä varhainen ruotsinnos. Vastoin artikkelin kirjoittajien arviota Huizingan kirja kaiken todennäköisyyden mukaan levisi myös Suomeen ruotsinnoksena jo varhain, tietenkin suppeisiin piireihin.

Huizingan kirjan merkitys on olennaisesti sen renessanssikritiikki, sveitsiläisen Jacob Burckhardtin kuuluisan Italian renessanssia käsittelevän kirjan vastapaino. Siinä suhteessa se oli samalla linjalla kuin suomalainen professori Hjalmar Crohns ja ruotsalainen Johan Nordström, jotka näkivät ”renessanssin” vain italialaisena ilmiönä ja Burckhardtin korostaman individualismin kyseenalaisena konstruktiona. Huizinga lähti flaamilaisista, van Eyckistä ja muista, ja näiden sisäkuvista ja maisemista.

Yleisen historian professori Crohnsin Suomen Tiedeseuran vuoden 1922 vuosikirjassa julkaistun esitelmän ”Den vetenskapliga diskussionen

om renässansbegreppet” ilmaisema kriittinen kiinnostus ”renessanssia” kohtaan täytyy asettaa juuri Huizingan yhteyteen ja osoittamaan, että aihe kiinnosti laajasti. Kun Eino E. Suolahti sitten vuonna 1946 julkaisi esseekokoelmansa *Renessanssia ja romantiikkaa*, sekin alkaa juuri artikkelilla ”Renessanssin probleemi”, joka oli alun perin ilmestynyt edellisen vuoden syyskuussa samalla nimellä *Uudessa Suomessa*.

Huizinga, Crohns, Uppsalan Nordström ja muut edustivat oman aikansa suurta aatteellista murrosta maailmansotaa edeltäneen ajan optimismista sodan aikaiseen ja jälkeiseen maailmankuvan pessimistiseen murrokseen, niin kuin Spenglerkin. Crohnsista olen kirjoittanut teoksessani *Suomalainen ja eurooppalainen menneisyys*, Nordströmistä lyhyesti muistelmistani.

Eino E. Suolahti oli ryhtynyt tietoisesti kehittämään itsestään kirja-arvosteluilla ja esseillä kulttuurihistorioitsijaa. Termi kulttuurihistoria oli tavallaan uusi tässä mielessä, se oli meilläkin liiaksi kytkeytynyt Lamprehtiin tai, niin kuin Åbo Akademiassa, kansatieteeseen, ja Suolahtikin kirjoitti aluksi myös sivistyshistoriasta. Kun hänestä vuoden 1947 lopussa tuli dosentti, aika vähäisillä meriiteillä mutta selvästikin meritoituakseen dosenttistipendiaatiksi Tukholmaan (1948–1949), hän pyrki ja nimitettiin nimenomaan kulttuurihistorian dosentiksi. Kulttuurihistorian dosentiksi hän myös aivan varhain kaavaili minunkin tulevaisuuttani. Tähtäsinikin sitten pitkään, jo varsinaisena professorinakin, aate- ja oppihisto-

riaan, joka oli uppsalalainen kulttuurihistorian nimike.

Aihepiiri oli koko ajan läsnä Suolahden monia vuosia johtamassa Helsingin yliopiston yleisen historian proseminaarissa. ”Erasmus ja Luther” oli kestoteemoja.

Suolahti, jonka hyvin täydellinen biobibliografia sisältyy Klingen & Leikolan toimittamaan kokoelmaan Suolahden *Esseitä* oli aloittanut Huizinga-tuntijana jo vuonna 1941 *Historiallisessa Aikakauskirjassa* artikkelilla ”Keskiajan kuva Johan Huizingan näkemänä”. Vuonna 1943 seurasi kaksi artikkelia, joista toinen julkaistiin *Aikakauskirjassa* ja käsitteli Huizingan kirjaa *Im Bann der Geschichte* – Suolahti luki Huizingaa aina saksaksi. *Aikakauskirjan* artikkeli Huizingan *Parergasta* julkaistiin vuonna 1945. Vuonna 1946 ilmestyi ilmeisesti ruotsinnoksen pohjalta Huizingan *Homo ludens* -kirjan esittely.

Homo ludens -teoria ihmisestä ja kulttuurista eräänlaisena leikkinä lienee herättänyt aika lailla huomiota. Ainakin sen tunsin, ja sitä kritisoi, meidän suuri humanistimme Yrjö Hirn, joka ehdottomasti tulisi mainita tässä yhteydessä.

Kysymys ”renessanssin” olemuksesta ja merkityksestä on edelleen avoin. Ajatus kahdesta eli italialaisesta ja flaamilaisesta ”renessanssista” ei ole juurtunut yleisesityksiin ja oppikirjoihin, joissa burckhardttilainen näkemys vallitsee. Se on individualismin korostuksessaan läheinen anglosaksiselle liberalismille ja siinä mielessä poliittinen.

Matti Klinge, professori emeritus
Helsingin yliopisto